

Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
Кафедра німецької та французької мов та методики їх навчання

«До захисту допускаю»

Завідувач кафедри німецької та французької мов та методики їх навчання,
кандидат психологічних наук, доцент

_____ В.М. Лопушанський
«_____» _____ 2025 р.

Лексичні та стилістичні особливості
роману Карла Еміля Францоza
«Ein Kampf ums Recht»

Спеціальність: 014 Середня освіта (Німецька мова та зарубіжна література)

Освітня програма: Середня освіта (Мова і література (німецька, англійська))

Магістерська робота

на здобуття кваліфікації – магістр середньої освіти, вчитель німецької мови та зарубіжної літератури, вчитель англійської мови та зарубіжної літератури

Автор роботи: Петрів Вікторія

підпис

Науковий керівник: кандидат психологічних наук,
доцент **Лопушанський Василь Михайлович**

підпис

Дрогобич, 2025

ЗАХИСТ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

Лексичні та стилістичні особливості роману Карла Еміля Францоза «Ein Kampf ums Recht»

(тема роботи)

Оцінка за стобальною шкалою: _____

Оцінка за національною чотирибальною шкалою: _____

Коротка мотивація захисту:

[illegible]

	Голова ЕК	
Дата	підпис	прізвище, ім'я

Секретар ЕК _____
підпис прізвище, ім'я

Анотація:

У магістерській роботі подано основні віхи творчої біографії відомого австрійського письменника, літературознавця та перекладача Карла Еміля Францоza, життя і творчість якого тісно пов'язані з Україною. Основну увагу присвячено аналізу лексичних і стилістичних особливостей його роману „Ein Kampf ums Recht“.

Ключові слова: К.Е. Францоз, роман „Ein Kampf ums Recht“, особливості, лексика, стилістика, фразеопростір.

Kurzfassung:

Die vorliegende Magisterarbeit stellt die wichtigsten Stationen Des Lebens und des Schaffens des berühmten österreichischen Schriftstellers, Literaturwissenschaftlers und des Übersetzers Karl Emil Franzos dar, dessen Leben und Werk auf engste mit der Ukraine verbunden ist. Den Schwerpunkt der Arbeit bildet die Analzse der lexikalischen und stilistischen Besonderheiten senes Romans „Ein Kampf ums Recht“.

Schlüsselwörter: K. E. Franzos, Roman „Ein Kampf ums Recht“, Besonderheiten, Wortschatz, Stilistik, Phraseologie.

Abstract:

This master's thesis presents the most important stages of the life and work of the renowned Austrian writer, literary scholar, and translator Karl Emil Franzos, whose life and work are closely connected to Ukraine. The thesis focuses on an analysis of the lexical and stylistic features of his novel "A Struggle for Justice."

Keywords: Karl Emil Franzos, novel "A Struggle for Justice," features, vocabulary, stylistics, phraseology

З М І С Т

Вступ.....	5
РОЗДІЛ 1. ОСНОВНІ ВІХИ ЖИТТЯ КАРЛА ЕМІЛЯ ФРАНЦОЗА	
10	
РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИЧНІ ТА СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ	
РОМАНУ КАРЛА ЕМІЛЯ ФРАНЦОЗА «EIN KAMPF UMS RECHT»	22
2.1. Фразеопростір роману	22
2.2. Лексичні особливості роману Карла Еміля Францоza «Ein Kampf ums Recht»	28
2.2.1. Регіональна лексика	28
2.2.2. Юридична і бюрократична лексика	29
2.2.3. Контраст між мовою пригноблених і владних структур	29
2.2.4. Символічно-образна лексика (пейзаж, природа, метафори)	29
2.2.5. Ідеологічно-оцінна лексика	30
2.2.6. Лексика національної/етнічної тематики	30
2.3. Стилiстичні особливості роману Карла Еміля Францоza “Ein Kampf ums Recht”	30
2.3.1. Реалістичний стиль і документальність	30
2.3.2. Соціально-психологічний аналіз	31
2.3.3. Публіцистичність і моральність	31
2.3.4. Контраст як стилістичний прийом	31
2.3.5. Мова персонажів - народна й канцелярська	32
2.3.6. Іронія і сарказм	32
2.3.7. Символіка боротьби	32
2.3.8. Чіткість композиції і лаконічність викладу	32
2.3.9. Автобіографічні риси твору	32
Висновки	33
Список використаної літератури	39
Summary	45
Zusammenfassung	48

ВСТУП

У 19 століття Європою прокотилася хвиля глобалізації, що мала подібні наслідки, які спостерігаємо і сьогодні. Тоді виникла сильна міграція в центри розвитку, особливо Берлін і Відень. Це створювало підґрунтя і для розвитку літератури, яка «займалася дослідженням походження іммігрантів». Інтерес до «екзотичних» звичаїв та «етнологічної» допитливості задовольнили письменники Леопольд Комперт, Леопольд фон Захер-Мазох, Карл Еміль Француз.

Літературна спадщина Карла Еміля Францоza - своєрідне явище в історії австрійсько-німецько-українських літературних зв'язків. Його твори з'явилися на літературному обрії в кінці 19-го століття і невдовзі стали своєрідним символом доби, що вже минала під бурхливим натиском модернізму.

Наполеглива боротьба за соціальне й національне визволення, яка була основним змістом кількох останніх століть історії українського народу, викликала відгомін у різних країнах світу і не раз привертала увагу європейських письменників минулого століття. Згадаймо хоча б драму «Срібний сон Саломеї» великого польського поета-романтика Ю. Словацького і драму «Канівський замок» його співвітчизника С. Гоцинського, книгу «Богдан Хмельницький» знаменитого французького письменника-реаліста Проспеа Меріме або ж поему «Гонта» Р. фон Готшала, який належав до постів німецької революції 1848 р. До числа кращих творів на цю тему, що з'явилися в літературах Європи, належить також роман «За правду» («Ein Kampf ums Recht», 1882) К.Е. Францоza, відомого австрійського письменника-реаліста другої половини XIX ст. Але, на відміну від згаданих письменників, які зверталися до козацько-селянських повстань XVII-XVIII ст., Француз у своєму романі змалював боротьбу селян проти кріпосницького гніту й національних утисків на західноукраїнських землях в першій половині XIX ст., власне, відобразив спалахи руху опришків. До цього слід додати, що роман «За правду» - аж ніяк не випадковість у творчому доробку

Францо́за, що українська тема посідає центральне місце в його творах. Щоб з'ясувати причини цього явища, треба глянути на життєвий і творчий шлях письменника, позначений глибокими й тісними зв'язками з Україною.

Особистість Францо́за кристалізувалася за складних історичних обставин, що породили особливий феномен письменника, сформований у симбіозі трьох культур: української, німецької та єврейської. "Німець за переконанням, єврей за віросповіданням", народжений на українській землі, він створив художній світ, що став дзеркалом цього симбіозу. Засвоївши ще у юні роки "релігію розуму", Францоз до кінця свого життя залишився вірним ідеалам німецького просвітництва, чим зажив слави "запізнілого просвітителя" [8,968].

Рецепція творчості Карла Еміля Францо́за у працях закордонних літературознавців свідчить про постійну присутність його письменницького доробку в літературознавчих студіях ХХ ст. Праці Л. Гайгера, Й.В. Штоферса, Е. Сишицької, П. Шкільняка, Й. Д. Ліма, В. Мартенса, П. Реймана, Р. Мейера, П. Гартлінга, А. Маліцкі, К. Штайнера, Д. Кеслера, Г. Гофлера, Й.П. Штрелки, И. Германда, Ф. Зоммера, Х. Герлах, С. Губах та ін. відкривають різнобарвну картину мистецького репертуару "запізнілого просвітителя". В українському літературознавстві ім'я К. Е. Францо́за зустрічається здебільшого в роботах, присвячених рецепції української літератури і фольклору на Заході (О. Дейч, Ф. Погребенник, Ф. Табак, Б. Гавришків, Ю. Михайлюк, В. Мартинов, М.Заничковський, М.І. Зимомря та ін.). Ширше його творчість у контексті означеної вище проблеми досліджує Дмитро Наливайко, який поряд з аналізом українсько-німецьких літературних взаємозв'язків ХІХ - поч. ХХ ст., аналізує найбільш значні художні та критичні твори письменника, пов'язані з Україною та українською тематикою. У дисертації Маркіяна Нагірного "Творчість Карла Еміля Францо́за у загальноукраїнському літературному контексті" зосереджується увага на ідейно-тематичній та художній цінностях творів Францо́за, а також розкривається роль української культури у формуванні його творчої індивідуальності [7]. Вагомим доповненням до рецептивного дискурсу можуть послужити публікації П. Рихла та Л. Цибенко. Професор дрогобицького

університету Микола Зимомря проаналізував творчість Карла Еміля Францоу у контексті українсько-німецько-єврейських культурних взаємодій на зламі XIX століття [4].

Аналіз згаданих наукових досліджень свідчить про неповноту системного аналізу жанрової специфіки літературної спадщини К. Е. Францоу, а зокрема лексичних і стилістичних особливостей його творів.

Актуальність теми полягає в тому, що роман Карла Еміля Францоу "Ein Kampf ums Recht" ще не ставав предметом ґрунтовного аналізу лексичних і стилістичних особливостей.

Метою магістерської роботи є дослідження творчості Карла Еміля Францоу та системний аналіз його роману "Ein Kampf ums Recht". Досягнення мети зумовлює необхідність виконання наступних **завдань**:

- Проаналізувати життєву і творчу біографію Карла Еміля Францоу.
- Дослідити світоглядні позиції Карла Еміля Францоу.
- Визначити проблематику творчості письменника.
- Проаналізувати лексичні особливості роману "Ein Kampf ums Recht".
- Проаналізувати стилістичні особливості роману ідіолекту головних героїв роману.
- Виділити тропи в системі образного мовлення Францоу і пояснити причини їх вживання;
- Визначити і проаналізувати порівняння як домінантний стилістичний прийом.
- Охарактеризувати фразеопростір роману, його лексико-семантичні особливості, структуру і авторські акценти письменника.

Об'єктом курсової роботи є життєвий і творчий шлях Карла Еміля Францоу, **предметом** - лексичні і стилістичні особливості роману "Ein Kampf ums Recht".

Матеріалом курсової роботи стали фрагменти оригінального тексту роману „Ein Kampf ums Recht". Усього було проаналізовано близько 200 прикладів, у яких зафіксовано досліджувані лексичні і стилістичні конструкції. Приклади

одержано методом загальної вибірки з роману (загальним обсягом приблизно 443 сторінки).

Методи дослідження. Вирішення поставлених завдань здійснювалося за допомогою наступних лінгвістичних методів: індуктивний та дедуктивний методи застосовувались на етапі спостереження мовного матеріалу та встановлення закономірностей його використання; метод кількісних підрахунків було використано для встановлення частотних характеристик синтаксичних конструкцій, що мають лексичне і стилістичне забарвлення; метод аналізу художньої літератури - для визначення місця досліджуваної категорії; метод структурного моделювання - для встановлення особливостей побудови синтаксичних конструкцій, що надають зображуваному більшого емоційного забарвлення.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в роботі представлено комплекс лексичних і стилістичних характеристик синтаксичних конструкцій, які служать для надання роману більшого емоційного забарвлення.

Теоретичне значення роботи полягає в розширенні теоретичної бази таких наукових дисциплін, як мовознавство, стилістика (дослідження особливостей передачі особистих характеристик героїв, опису природи, звичаїв і традицій галицького краю), лексикологія (особливості вираження внутрішнього стану, думок і почуттів героїв роману).

Ця робота має також і **практичне значення**, адже матеріали подають важливу інформацію про життєвий і творчий шлях Карла Еміля Францоza при вивченні літератури Німеччини; лексичне і стилістичне дослідження роману "Ein Kampf ums Recht" є важливим моментом для курсу лексикології, стилістики та інтерпретації тексту.

Методологія дослідження ґрунтується на працях вітчизняних і зарубіжних вчених: генологічних, порівняльно-типологічних, структурно-наратологічних (праці П. Рихла, Л. Цибенко, Д. Затонського, М. Зимомрі, Р. Гром'яка, Д. Наливайка, Н. Кудіна, О. Сидоренка, Ф. Мартіні, Л. Кена, Г. Лукача, Ю. Якобса,

В. Мартенса, П. Реймана, Р. Мейера, П. Гартлінга Р. Зельбмана, І. Маєра, Х. Езельборн-Крумбігель, Н. Ратца та ін.).

Апробація. За матеріалами дослідження опубліковано статтю в зарубіжному виданні на тему «Фразеопростір роману К.Е. Францоza *Ein Kampf ums Recht*», а також підготовлено доповідь на студентську наукову конференцію. .

Структура дослідження: магістерська робота складається із вступу, двох розділів, висновків та списку використаної літератури.

У **вступі** обґрунтовується вибір і актуальність теми, визначаються та предмет дослідження, формулюються його мета і завдання, об'єкт і предмет, зазначаються методи дослідження, розкриваються наукова новизна роботи, її теоретичне значення і практична цінність,.

У **першому розділі** досліджено основні віхи життя Карла Еміля Францоza, його світоглядні позиції та проблематику творчості.

У **другому розділі** увага зосереджена на романі Карла Еміля Францоza "Ein Kampf ums Recht", його структурі, фразеопросторі, лексичних і стилістичних особливостях.

У **висновках** узагальнюються результати проведеного дослідження та визначаються можливості їх практичного застосування.

РОЗДІЛ І. ОСНОВНІ ВІХИ ЖИТТЯ КАРЛА ЕМІЛЯ ФРАНЦОЗА

Карл Еміль Француз є нащадком іспанської сім'ї сефардинських євреїв, які втекли перед інквізицією до Голландії, щоб нарешті оселитися в Лотарингії. Прадід письменника, М. Льовер (Леферт) з міста Нанси (Франція), фахівець з ливарної справи, вступив в конфлікт з тамтешньою єврейською общиною, що угледіла у відливанні ним статуеток порушення заборони на ідолопоклонство, і в 1770 році переїхав з сім'єю до Польщі, де побудував кожному з двох синів чавуноливарну фабрику - у Варшаві і Гарнополе (тепер Тернопіль).

Наймолодший син - дід письменника, який отримав фабрику у коронованій землі давньої Австрійської Імперії, місті Тернополі, продав її у 1790 році і переїхав до Львова. Тут він присвятив залишок свого життя вивченню німецької культури (в університеті та у приватних вчителів), в глибокій повазі перед якою виховав своїх дітей. Проте дід Карла протягом всього життя зберігав вірність єврейству. Австрійські чиновники при присвоєнні прізвищ євреям (за «наказом про терпимість» Йосифа II) записали діда Француз, через його походження з Лотарингії (по-німецьки «француз»), ігноруючи його прізвище Леферт [34,391]

Це походження зробило діда, як і його сина - батька письменника - ізольованим подорожнім в нову Батьківщину. Багатий фабрикант був не тільки соціально, а й через сефардинські канони відділений глибокою прірвою від галицьких гетто-євреїв. Проте він не тільки не був східноєвропейським чи середньоєвропейським євреєм, але й не належав ні до поляків, ні до українців. Він відчував себе німцем в особливому значенні пояснень Лессінга чи Мендельсона. Для німецькомовних австрійців він залишався євреєм і дотримувався сумлінно єврейської віри. Релігійне виховання батька Карла слідувало провідній ідеї: «Єдиний Бог над нами всіма, всі релігії однаково добрі, бо всі зобов'язують до людяності; церемонії зайві. Народжений євреєм ти повинен ним залишатися, тому що це є волею Господа, тому що твої брати по вірі, яких правдами і неправдами, звинувачують у всіх смертних гріхах, потребують хороших, освічених людей, які б їх облагороджували і захищали»[30,217].

Батько Карла, так само як і дід був одинаком. Карл Еміль Француз вважав, що не лише в містечку, а й у всій об'єднаній Галичині і Лодомерії не знайшов би він однодумця: «Зовсім самотньо стояв мій батько. Важко передати словами, яке це справляло на мене враження.» Якраз через те, що був освічений і німецько-налаштований, батько Карла - окружний лікар Чорткова у Східній Галичині, словом не обмовився, коли у 1848 році польські партизанські загони маршем пройшли по країні і хотіли здійснити націоналізм. Чоловік, якого жителі краю в новому році хотіли обрати своїм делегатом до Рейхстагу, закликав залишити окружного голову австрійського уряду і до мобілізації селян проти партизанського загону [59].

Остерігаючись репресій, батько відіслав свою вагітну дружину і дітей до вестфальського лісника, за шість миль на Схід. Хижка лісника стояла серед лісу, по ту сторону українського кордону. В той час як жінка знайшла тут притулок, 25 жовтня 1848 року в неї народився син, пізніше відомий австрійський письменник Карл Еміль Француз. «Я народився на українській землі» - писатиме він пізніше - «тому що мій батько всім серцем був німцем, австрійцем; був переконаним свободолюбивцем» [60,171]. Шість тижнів після народження малюка, сім'я повернулася до Чорткова. Його автор пізніше назве Барнов і прославить це місто на півсвіту.

Вже ранній дитячий розвиток Францоza малює в уяві багаточисельність і труднощі стосунків з галичанами. Так як єдиним оточенням в дитинстві була українська дівчинка, майбутній письменник спілкувався лише українською і польською мовами. Коли він зустрів хлопчик-однолітка, який розмовляв по-німецьки, то не розумів жодного слова. Тоді батько пояснив Карлу, що він сам є німцем. Схоже трапилося і з відкриттям його релігії - він хотів, щоб його маленька подруга пішла з ним до храму і не розумів, чому вона не наважується провести його в Божий Дім. Тоді один із старших хлопчаків пожартував: «Бачте-но, маленький єврей! До церкви хоче!» Знову взявся батько все розтлумачити [60,173].

Першим його вчителем був солдат, колишній студент Генріх Вілд, якого за участь у віденському повстанні 1848 р. на двадцять років віддали до армії й заслали до найвіддаленішого куточка імперії Габсбургів. Він навчав «не тільки читати, писати й рахувати, але й любити свободу, ненавидіти реакцію, наскільки я це тоді розумів. І як це мене запалювало!» До речі, образ цього першого вчителя Француз пізніше змалював в оповіданні «Латинський капонір» [8,342]. Багатство ідей Карлового батька, спрямоване на німецьке Просвітництво і ваймарську класику, закріпилося і посилило свій вплив у сім'ї. Після смерті вчителя К. Е. Француз вступив у школу римо-католицького монастиря Домініканців у Чорткові. Потім батьки найняли вчителя гебрейської мови. Проте, коли Француз проходив повз гетто, діти кидали в зрадника болотом. Всюди він почував себе чужинцем: «в храмі, в гетто, в будинку однокласника, як в селянській хижі, так і в заможному дворі» [30,225].

Його зразком для наслідування був батько, розповіді якого росли в серці Карла переконання, що «німецька національність і єврейство з'єднані в єдино; про обидві нації чую тільки найбагородніше, що розпалює в мені захоплення ними. Але що стосується єврейства, то часто фантазія зіштовхується з жорстокою реальністю» [31,234].

Був 1859 рік, коли Карл Еміль лише з матір'ю приїхали в Чернівці, тогочасну столицю Буковини, щоб там згідно заповіту свого померлого батька, від якого хлопець вчив німецьку мову - поступити до німецької гімназії. Свого часу чернівецька гімназія під керівництвом ректора Штефана Вольфа славилася тим, що була єдиною середньою школою на Сході. Відвідування цієї школи мало задовольнити останнє бажання батька - дати синові найкращу освіту. Весною 1859 року, як згадуватиме в зрілості, він переступив поріг , *der Vorhof des Paradies Deutschlands*" (« поріг до раю Німеччини»)[30,228].

До вступу в гімназію Карл відвідував тамтешню народну школу. В гімназії він завжди був найкращим учнем в класі. Але важливішим за цю обставину - здобуття тут підґрунтя для вищої освіти, для Францоza було збагачення духовної і культурної атмосфери, в якій він знаходився. Вже у вісім років і до вступу у

1867, у душі Карла почало зароджуватися те, з чим він себе повинен був формувати як письменника. В гімназії провадилась класична німецька освіта, яка визначила і посилила ранні ідеали молодого письменника. Цитування Гомера і Софокла наодинці в навчальній аудиторії, приносило стільки душевного піднесення, ніби Служба Божа [38,69].

Населення тогочасних Чернівців, як етнографічно, так і мовно, було різноманітним; інтелігенція і торговці були, у більшій мірі, німецькомовними, тоді як основна частина бідніших верств населення були румунами і українцями. Тут жили й поляки, мадяри, а також дуже багато євреїв, які становили майже третину всього населення. Спочатку це було зумовлено історичним розвитком, пізніше на передній план вийшли моральні сили, які вплинули на братерство цих людей. «Довкола і поіменно в сусідніх державах Півночі і Заходу, панує люта, нищівна злоба народів один проти одного; а тут лише мир і єдність» [20,281].

Причиною цьому був король Йозеф II та здійснення його задуму - утримувати держави за допомогою спільного розвитку і освіти - має право на існування лише культурна держава. Як бачимо, майбутній автор „Halbasien" вибрав вдале місце для навчання, щоб спостерігати різні народності Сходу, їх співжиття та розширити різнобічно мовну компетенцію.

Під час навчання в гімназії в душі молодого Карла зародилася велика повага до німецької культури, яка все частіше згадується в його творах. Разом з тим зростав інтерес до німецької і європейської літератури. «Були місяці, коли я щоночі жадно поглинав книгу за книгою: Гетте, Віктора Гюго, Гайне [...], також театр в Чернівцях; мені краще було з'їсти на обід сухар, ніж пропустити вечірню виставку у галереї»[30,231]. Поряд з названими поетами Француз надавав перевагу німецьким класикам, перш за все Лессінгу і Шіллеру, які сильно вплинули на його творчість. Враження від німецької літератури були основою його глибокої поваги перед німецькою сутністю.

Карл Еміль Француз ще зарання підкреслив значення німецької культури для Буковини, коли у своєму щоденнику 4 вересня 1868 року описував відношення Буковини до німецької мови: «Тут німецька, як жодна інша, хіба що

рівноцінна їй мова, не бореться за право бути літературною. Вона інтенсивно поширюється у Галичині чи Угорщині і цей момент значно увиразнюється - але жодного зловісного значення, адже кожне німецьке слово було заклик до розвитку та єдиногласності, не заклик до пригнічення слабших національностей» [32,6].

На основі цього висловлення пригадується тогочасна культурна обстановка в Буковині. Після тимчасової незалежності Галичини, під військовим керівництвом генерального командування у Львові, вищі органи якого через насильницький військовий характер нової провінції військової ради, знаходяться у Відні. Буковина була до 1848 року як округ Галичини обмежена в розвитку. Якщо за цей час Буковина не опустилася до рівня інших східно-галицьких округів, то цим треба завдячувати основам німецької освіти [34]. До середини XIX століття по всій Буковині лише в Чернівцях існувало три освітні установи: греко-православний теологічний навчальний заклад, гімназія і основна школа. Книжковий магазин видавництва Фердинанда Едгарда в Чернівцях і "Kalender" (буковинський домашній календар), як періодичні видання були основними літературними візитками Буковини. Також відмічено, що гімназія, видавництво і «Календар» - німецькомовними. Зі всіма цими трьома установами Француз, на протязі шкільних років, був у постійному зв'язку.

Революційний рух 1848 року дав відгомін і Буковині і не пройшов безслідно для її столиці. Землю було відділено від Галичини і перетворено на самостійне герцогство габсбургської монархії. Це спричинило стрімкий розвиток, який позначився на розбудові шкільної системи. Значно розвинена у другій половині XIX століття шкільна система охоплювала близько 150 народних шкіл і наступні шкільні установи (станом на 1875 рік): 11 гімназій і реальних гімназій, при цьому 3 в Чернівцях, 2 реальні училища, жіночу гімназію, чоловічу і жіночу учительські навчальні заклади, також державну школу ткачів в Чернівцях та 2 школи агрономів. У 1851 році була заснована державна бібліотека, а в 1863 - муніципальний музей (який знаходився у відомстві адміністрації округу чи землі Австрії).

Важливу роль відіграло заснування у 1875 році, до святкування сторіччя приналежності Буковини до Австрії, німецького університету Франца Йозефа. Раніше згаданий теологічний заклад тепер функціонував в заснованому університеті як греко-православний теологічний факультет з румунською мовою викладання. На обидвох суспільних факультетах, права і філології, мова викладання була німецькою. Пізніше Карл Еміль Француз, як спеціальний кореспондент, напише для багатьох австрійських і німецьких газет про свято відкриття цього університету [50]. Француз незважаючи на єврейське віросповідання своєї сім'ї, якого він свідомо дотримувався все життя, ніколи не цікавився оточуючими його єврейськими общинами. Він дещо відсторонено слідував за єврейством і не приділяв цьому жодної уваги.

Малим хлопцем Карл рідко бував у домі «брудних людей в каптані»[30,223] - східних євреїв, ніколи не відвідував добровільно синагоги в Чорткові - «заселеному православними євреями нечистому містечку східної Галичини» [26,221], ніколи не вчив їдиш - повсякденну мову євреїв. Його сім'я не схилялася до релігійних примусів. Єврейські свята весело відмічалися громадами, але в сім'ї Французів не дотримувалися ні шабашу, ні правил вживання їжі. Релігійний зв'язок сім'ї був скоріше почуттям обов'язку, якому вони слідували лише з внутрішніх переконань, які батько письменника відчував до нещасних земляків. Батько Карла був у свій час провідним лікарем і належав до малого соціального прошарку єврейської інтелігенції, яка звільнилася з-під впливу єврейських православників і заснувала 1848 року ліберальний рух. Пізніше Карл Еміль Француз згадуватиме, беручи до уваги вплив батька на нього самого: «[...] він розповів мені трішки про німецьку визвольну війну, про війну маккаберів (прихильники єврейської священної династії, що боролися за незалежність Сирії), про Германа Херуски і про єврейських мучеників. Так в єдності зростали єврейство і німецька національність в моїй душі» [30,225].

Рання смерть батька, бідування сім'ї були основою матеріальних труднощів юного гімназиста. В автобіографічних роботах до своїх творів Француз писав, що вже в шкільні роки мусів сам себе утримувати [30,229]. В

одній із своїх ранніх новел "Lateinische Madchen", (1875) він писатиме: «Це було в Чернівцях, коли я навчався в сьомому класі [...] гімназії. Щоденно п'ять годин я сидів на твердих лавках як учень і п'ять наступних - на мебльованих кріслах як вчитель [...], щоб навчити молодих Патриків і Патрицій потрібним знанням. Незважаючи на м'яку оббивку це були тверді «сидіння», дуже тверді» [30,327].

Останні роки навчання протікали для Францоza з незмінною одноманітністю важкого життя. Проте це був щасливий час для його майбутньої життєвої стежини, на якій він мав постати як письменник, що в своїх творах описуватиме всі деталі єврейства. Карл Еміль Француз часто організовував поїздки в сусіднє «єврейське місто» Садагора, в якому кількість євреїв становила третину усіх жителів [33]. В Чернівцях Француз потоваришував з однолітком. Їхня дружба, яку Карл відтворив у письмовій формі в оповіданні «der kleine Martin» (1896) тривала понад тридцять років[22]. Автор так звертався до маленького Мартіна: Те що ти невід'ємною частиною живеш у моїй душі, дізнаєшся з мого оповідання «der kleine Martin» [41]. Тоді й постукало в двері юного письменника перше кохання. В записі щоденника від 3 вересня 1868 року, (перші студентські канікули Карл провів разом з матір'ю і обома сестрами Юлією і Леонорою, які теж переїхали з Чорткова до Чернівців), з'явилося милозвучне дівоче ім'я, як це часто трапляється в роки юного захоплення . «І... моє нещасне серце було надто насичене, насичене минулим, щоб все ж таки отримати зачаровуючи теперішнє. З мого дитинства красива білява дівчинка, що так ніжно посміхалася і незабаром померла - Марія; потім розквітаюча як бутон квітки Герміна [...]; тоді та «що мене любила» - Фанні; тоді та, «яку я любив» - Джозефіна; знову білявий жвавий гном; потім справжній юнацький запал - горда і норовиста акторка Роза Брауншвайг; потім справжнє юнацьке кохання зі всіма необхідними почуттями, від пекельного болю до небесного блаженства - Людмила; потім низенька, грайлива інженерка, повна пристрасті й жаги; моє кохання - Шарлотта, з якою я зустрічався під час канікул в Лопушному; тоді перша, до цього часу єдина в моєму житті пристрасть, що захопила моє єство і серце до глибини і беззвучно відшуміла, тому що була односторонньою і

нерозважливою - похмура сторінка історії не мого кохання, ні - мого життя - Амалия; між тим світла, дружелюбна мелодія з сумною кінцівкою - Регіна; дикий, оголений дифірамб, сценічно оформлений - Залі; та інші, інші [...]. І серед усіх немає тої справжньої, чистої любові, що не має страху перед Богом і людьми, що взаємно триває і є сильнішою від розлучень чи смерті! » [44,51].

Пройшов і той час - шкільні та юнацькі роки з усіма радісними і успішними враженнями. Це, здавалось, було його «перше кохання» чи закоханість, як він тоді, будучи студентом графського університету, згадував у листах до своєї старшої сестри Юлії Француз, що жила в Чернівцях: «Я шкодую, що моє юнацьке кохання було приречене на нещастя - тому що було одностороннім, похмурим, але воно все одно мене заповонило. Сьогодні я більше не люблю Людмилу, не люблю її душу, тіло, але ту Людмилу, про яку мріяв і любив, житиме у вічній юності, красі і доброті в моєму серці»[43]. Велика кількість віршів, що походять із гімназійних років в Чернівцях, розповідають про юнацьке кохання Францоza; вони так і залишилися збіркою рукописів. Збірка віршів під назвою «Jugendlieder», яка нараховує понад 160 сторінок, [39] складається з 4 частин:

- 1) Liebeslieder(ст. 1-72);
- 2) Lenz- und Wanderlieder (ст. 73-100);
- 3) Epigramme und vermischte Gedichte(101-136);
- 4) Episches (ст. 137-160).

Ранні поезії Карла Еміля Францоza часто відображають жагуче прагнення до нездійсненого кохання юності, в яких йдеться про «солодко прожиті хвилини».

В гімназії поряд з вивченням німецької мови особливу увагу приділялося вивченню класичних мов, які дуже подобалися Карлу. Оцінки в атестаті засвідчували хороші результати навчання: «відмінно» - німецька мова та історія, «добре» - грецька мова. 3 серпня 1867 року Француз здав випускний екзамен на відмінно. Тепер слід було подумати про майбутнє. Само собою зрозуміло, що цей молодий прихильник німецької мови , вирушить до Відня, де зможе

поступити до найкращого університету. Француз мріяв про філологію й професію вчителя, але для нього, як для єврея, цей шлях був закритий, і 1807 року він вступив на юридичний факультет Віденського університету [8,343]. Свої думки щодо цього Карл висловлює в одному зі своїх листів 1890 року. «...Я планував присвятити себе філології, та це було неможливо, тому що я не міг почати без стипендії навчання, яке забирало всю силу і час. Ця стипендія надходитиме мені з австрійського уряду. В старших класах гімназії я переклав «вірші вівчарів» Вергілія в грецький гекзаметрах, тобто на мову Теокріта. Тоді гімназія видрукувала цю роботу[48], проте не було дотримано обіцянки, тому що я слідуєчи рішучим німецьким і вільним переконанням, які мені колись прищепив мій батько, породжував, так би мовити, вільнописемство серед однокласників (Freiligrath-Feier). Для уряду це було зовсім не припустимо, адже письменник - Freiligrath був білою вороною. Так як переді мною постало ще одне завдання - утримувати матір і сестер, я вибрав юриспруденцію ..» [40].

Через рік юнак перевівся до австрійського університету в місті Грац. Через активні німецько-національні виступи проти нього було розпочато судовий процес зі звинуваченням у державній зраді (згодом це звинувачення пом'якшили, засудивши його до 5 гульденів штрафу). Проте після цього державна служба була для нього закритою [8]. Однак юриспруденція його зовсім не вабила, зате в ці роки він пише багато оповідань і друкує їх у різних журналах Австрії та Німеччини. Француз, незважаючи на навчання у Відні і Граці, завжди підтримував зв'язок з буковинськими поетами. Взимку 1969 року Карл взяв на себе редакцію «Buchenblätter». Журнал Францоza «Buchenblätter» був четвертою спробою буковинських поетів створити організацію, яка б видавала їхні духовні витвори. Перша спроба була розпочата Штауфе-Сімігіновичем у 1852 році і мала успіх з'явитися у віденському «Album neuester Dichtung». Книга містила не лише численні вірші австрійських поетів, але й твори деяких буковинців. Проте це не принесло Сімігіновичу жодного успіху, бо ті, для кого цей альбом був випущений - переважно поети з Буковини, не були туди внесені. Сам видавець був дуже обурений. Про це він висловився Францоzu, який якраз був

переповнений ідеєю відкриття «Buchenblätter» і мав намір розповісти про детальний перебіг минулих спроб: З глибоким сумом мушу зізнатися, що моя спроба була не такою популярною; можливо сини буковинського народу були на недостатньому рівні в белетристському русі, що наважилися показати свої твори загалу» [42]. Першим хто дав назву «Buchenblätter» альбому німецьких поезій буковинських авторів, був Вільгельм Каппіллері. В 1864 році він видав збірку «Buchenblätter», яка містила твори п'ятнадцятих поетів Буковини. В ці роки Француз навчався в гімназії. «Buchenblätter» було відкрито взимку 1869/70 років. Це була особливо радісна подія для людей-вихідців з Буковини, що проживали на чужині. Для них це був «ніжний привіт з Батьківщини» [45]. Проте ця четверта спроба, в якій Буковина «надихала німецьких поетів цій далекій, маловідомій, знеславленій країні», залишилася безрезультатною, хоча Француз планував свій «Buchenblätter» як альманах. Книга форматом 1/8 листка що містила 104 друковані сторінки (до цього ще дві титульні, 3 сторінки вступу і 2 сторінки змісту), була не тільки погано впорядкована, але й мала багато помилок.

Крім біографічних нарисів відомого у віденських літературних колах Штауфе-Сімігіновича, написаних самим видавцем, книга містила ще ряд новел і віршів двадцяти чотирьох поетів з Буковини, серед яких був вірш, вже раніше згаданого Максиміліана Францоza, померлого брата Карла. Серед перших були кримінальні новели Ернста Рудольфа Нойбауера «Gottesfugung» («зв'язок з Богом») та в 1869 році написана Французом гетто-новела «David der Bocher» [49]. Ця новела про трагічне кохання між єврейським лікарем-інтелігентом та польською графинею, була перейменована у 1879 році на «Das Christusbild» і частково перероблена по змісту. Для видавництва «Westermann's Monatsheften». Це найстаріша гетто-новела Карла Еміля Францоza, в якій місцем дії виступає Барнов - місце усіх подій у його творах. Перша збірка новел Францоza «Die Juden von Barnow» також починається новелою «Das Christusbild» [24].

Крім вже згаданої біографії Карла Еміля Францоza під авторством Штауфе-Сімігіновича і перших гетто-новел, в «Buchenblätter» з під пера автора з'явилися ще сім віршів, більшість яких створені 1869 року і Граці і Чернівцях, також

обширні руські вислови у розділі Form («Am Bergeoll. Sage von Caesina», ст. 49-55). Варто зауважити, що після п'ятдесяти років після випуску Францозового «Buchenblätter» двоє буковинців зробили схожу справу: Альфред Клюг і Франц Клянг в 1932 році видали літературний альманах під схожою назвою, що теж завершилося невдачею [44].

На початку 1872 року, не закінчивши університетського курсу, він переходить на журналістську й літературну роботу. З 1872 по 1877 рік співпрацює в ліберальній газеті «Neue freie Presse» і в ролі її кореспондента багато подорожує по країнах південно-східної Європи та Близького Сходу, зокрема по Україні, як західній, уярмленій Австро-Угорщиною, так і східній, яка стогнала під тяжким гнітом російського царату [8]. Дорожні нариси, що вийшли окремим виданням в Лейпцигу в 1876 році, відразу зробили його ім'я широко відомим в Німеччині і Австрії (до 1914 року книга витримала п'ять видань). У картинах виявилось дарування Францоza: гостра спостережливість і точна виразна мова; вони повні інтересу і співчуття до українців, румунів, євреїв, про яких було мало відомо освіченій Європі. У зображенні євреїв Францоз слідував «етнографічній» манері Л.Комперта (1822-1886рр.), але перевершив свого попередника широтою осягнення теми і яскравістю літературного таланту [19,17].

На основі цих публікацій була складена відома збірка Францоza «З Напів-Азії» («Aus Halb-Asien», Bd. I—II; 1870), яка прославила автора в літературних колах німецькомовних країн та за їхніми межами. Цікаво зазначити, що ще в 1875 р. письменник одержав із Копенгагена книгу під назвою «Folkelivsbilleder auf K.E.F.» («Картини народного життя К. Е. Ф.»); це були його нариси й оповідання, вибрані з часописів і перекладені данською мовою. Через деякий час збірка «З Напів-Азії» була перекладена, повністю чи почасти, багатьма європейськими мовами, у тому числі російською, англійською, італійською, іспанською, шведською, голландською та іншими. Не раз ще вона перевидавалася й німецькою мовою.

З 1877 по 1886 роки Францоз жив у Відні, якийсь час редагував там газету «Neue illustrierte Zeitung» (1882-1885), здійснював короточасні мандрівки по різних країнах Європи, які описував у репортажах і нарисах. Та основне його заняття в цей період - це художня творчість, а центральний твір цього періоду - роман «За правду», закінчений 1882 року. Треба згадати й те, що в кінці 70-х років, доклавши багато зусиль, Францоз здійснив перше видання творів Георга Бюхнера, зачинателя німецької революційно-демократичної літератури в першій половині ХХ ст. [8].

У 1879 році Карл Еміль Францоз вперше зміг перекласти і видати улюблену і на той час ще невідому драму Бюхнера «Войцек», яка у 1875 році у віденській „Neue freie Presse", у скороченому вигляді, а в 1978 році - в берлінському тижневику „Mehr Licht" була повністю надрукована.

В 1886 році він переїздить до Берліна, де видає журнал «Deutsche Dichtung», в якому обстоює реалістичні традиції німецької поезії і виступає проти новітніх декадентських течій. Кращі його твори останнього періоду — роман «Юдіф Трахтенберг» («Judith Trachtenberg», 1890), збірник «Нові новели» («Neue Novellen», 1904) і особливо роман «Блазень» («Der Pojaz», 1905), виданий вже посмертно. Помер Францоз на початку 1904 року в Берліні.

Письменника поховано на єврейському цвинтарі Берлін-Вайсензее. До 1918 року у Чернівцях існувала вулиця Францо́за (нині вулиця Івана Богуна)[52] .

РОЗДІЛ II. ЛЕКСИЧНІ ТА СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ КАРЛА ЕМІЛЯ ФРАНЦОЗА «EIN KAMPF UMS RECHT»

2.1 Фразеопростір роману

Вже з початку роману Француз намагається активізувати увагу потенційного читача, переміщуючи його у вимір, в якому відбуватимуться події твору. Автор пропонує йому роль мандрівника. Проте спостерігачеві з вікна потягу відкривається не надто приваблива перспектива, адже його чекає «увесь час одноманітний пейзаж» [16,5]. Роман розпочинається описом, просторові рамки якого щоразу розширюються. Уява читача спрямовується дедалі глибше, з «кожним обертом колеса». Ця деталь має особливе значення, адже вона вносить ритм, хронотоп твору. Разом із змальованим пейзажем, письменник формує в уяві читача не лише візуальну картину простору, а й збуджує слухові асоціації. Читач не лише спостерігає за зміною краєвиду за вікном, його вухо відчутно ловить стук коліс потягу. Опис щоразу збагачується новими подробицями. Автор розширює читацьку перспективу, викликаючи щоразу нові й нові асоціації за допомогою фразеологізмів: « Im Bergwald rauscht der Wind durch das nadelige Geäst und schlägt dem Reisenden den berausenden Harzduft entgegen. Das Herz des Bergwalds liegt dem Blick geöffnet, aber die Pracht dauer kurz, nur wenige Atemzüge» [25, 5-6]. Однак, немовби застерігаючи читача не створювати марних ілюзій, розповідь повертається у свою вихідну точку, бо «залізниця, крутою підковою вперто повертає на захід, і ось уже праворуч і ліворуч лежить перед жадібним поглядом мандрівника лише сумна долина» [16, 5].

Образ мандрівника-спостерігача - це один із прийомів авторської рецептивної стратегії, який допомагає читачу відчувати себе "втягнутим у хід подій", інтегруватись у «гештальт» тексту[1, 269]. Особливого значення тут набуває наративна техніка. Француз надає перевагу класичному зразку розповіді

від третьої особи - аукторіальному наратору. Це дозволяє йому поставити розповідача у позицію, із якої відкривається всеохоплююча перспектива. Епічно дистанціюючись від зображеного, наратор із незворушнім спокоєм веде свою розповідь. Аукторіальний тип наратора дає можливість письменнику досягнути ефекту максимальної об'єктивності. Розповідач стоїть над подіями, які описуються, та героями, він вільно переходить від одного сюжетного епізоду до іншого, як в лінійній просторово-часовій послідовності, так і у вертикальному причинно-наслідковому взаємозв'язку. В романі домінує дух розповіді, за словами Т.Мана, « невагомий, безплотний і всюдисущий і немає для нього розмежування між «тут» і «там»[цит. за 8].

Особливу роль у системі засобів художнього зображення відіграють фразеологізми, більшість яких - з репертуару авторського мовлення. Кількість фразеологічних одиниць у мові персонажів незначна. Француз використовує фразеологізми як в узуальній, так і okazіональній формі, основною функцією яких є вираження експресивності.

У романі письменник вживає фразеологічні одиниці різних структурних типів і стилістичної характеристики. Виходячи з традиційної класифікації, бачимо, що основу фразеологізмів складають чотири класи одиниць [2, 126]:

Ідіоми: «... oder du kannst zum Teufel gehen»[9], «ins Auge fallen»[13], «soweit die Füße tragen wollen»[19], «j-m über den Kopf wachsen»[24], «j-n vor die Tür setzen»[26], «ins Wort fallen»[45], «j-n blau und gelb prügeln»[93], « gegen (Ak.) ist nie und nirgendwo ein Kraut gewachsen»[102];

Прислів'я: «Geteiltes Leid halbes Leid ist»[9], «Gewalt mit Gewalt vergelten»[59], «Wie man sich betet, so schläft man»[130], «Durch Schaden wird man klug»[130], «Kein Mensch ist eine Kirchentür»[162], «Wer Sturm säer, wird Sturm ernten»[274], «Wer Gastfreundschaft in Anspruch nimmt, muss sich auch in die Art der Gastfreunde schicken...»[396].

Форми-двійники: «auf Schritt und Tritt»[10], «weit und breit»[17], « gegen j-n ehrlich für und für bleiben»[26], «Schimpf und Schande»[28], «von Jahr zu Jahr»[35], «wie breit und tief, ...stiel und geräuschlos»[85], «ohne Falsch und Makel»[87], «lang

und bang»[88], «Woche um Woche»[102], «von Augenblick zu Augenblick»[110], «Stunde um Stunde, Tag um Tag»[111].

Крилаті вислови: «der Starke will immer den Schwächeren fressen, der Böse den Guten; es kommt nur darauf an, ob er es kann!»[48], «der gemeinsame Acker ist das Heiligtum jeder slawischen Gemeinde»[53], «Vor Gott sind wir alle gleich»[120], „die Hände in Unschuld waschen”[242], «Die Wege der Vorsehung sind dunkel!»[132].

Розповідь починається описом місцевості, «що пролягла між пагористим повітовим містом Коломиєю та злиденним долинним єврейським містечком Заболотовом» і належить до села Жулавців» [15,5]. Окремі топонімічні деталі, вживання реальних географічних назв (Львів, Чернівці, Коломия, Східна Галичина) створюють ілюзію об'єктивності, нав'язуючи читачеві віру у достеменність зображуваних подій. Таке враження посилюється введенням описів. Вигадана назва села Жулавці не викликає сумніву, його зоровий образ уже виник в уяві читача, і він наче бачить село, розташоване «в чудовому місті». Докладний опис ландшафту поступово переходить у психологічний портрет його жителів, злиденне життя яких згадано уже на початку. Село Жулавці відрізняється з-поміж інших, бо «звичаями та вдачею жулавчани схожі на тамтешніх горян, гуцулів», що славляться своїм запальним характером [15, 6].

Француз використовує фразеологізми, щоб яскравіше передати характер гуцулів їх міжособистісні стосунки: «Der Huzule ist ein Mischling, in dessen Adern sich das slawische Blut des Ruthenen und das mongolische des Uzen vereint hat; an das erster mahnt die Sprache, an das letztere der Volksname und die kühntrotzige Art, die sich unter dem Schein kühler Gemessenheit birgt, aber plötzlich emporlodert, wie der Hekla die Schneedecke durchbricht»(25,7).

Яскравий вислів передає натуру жителів цієї місцевості: «Der Falke erträgt keinen Käfig, der Huzule keinen Knechtschaft»[25,8].

Деякі деталі передають суб'єктивне ставлення автора, його сумнівні міркування щодо походження і звичаїв гуцулів. Така характеристика формує уявлення читача про персонажів роману, готує його до розуміння внутрішніх мотивів, які керують їх діями та вчинками. Читач передчуває, що суть

майбутнього конфлікту базуватиметься на відмінностях характеру, зазначених оповідачем, «So ist die Kluft zwischen dem Ruthenen der Berge und jenem der Ebene breit und tief gerissen; hier zahme, geknechtete Ackerbauern, dort freie Jäger und Hirten» [25,8].

Поступово розповідь набуває більш конкретних характеристик: короткий екскурс в історію володіння графа Борецького та його сина Юрія підводить читача до події, яка стала вузловим моментом у зав'язці. На передній план виступає фігура нового мандатора Жулавців, 28-літнього пана Венцеля Гаєка, що «вже встиг потертися серед людей» [15, 8].

Іронічний тон оповіді підкреслює негативне ставлення наратора до героя, нащадка «Гуса та Жижки». Свідченням підступності цього персонажа служать окремі факти із біографії: «Herr Hajek, eine elastische Natur, wendete nur der Politik für immer den Rücken und wurde Vermittler für mehr oder minder schmutzige Geschäfte»[25,10]. Ретроспективний погляд на життя Гаєка служить вичерпною характеристикою його особи, одразу дозволяє визначити статус героя в загальній системі персонажів: він "очолює" групу негативних образів роману і є антиподом головного героя. Концептуальне ядро роману, висхідну лінію інтеграції тексту становить образ головного героя. Він є інструментом втілення авторської ідеї і основним пунктом його стратегії. Француз переміщує свого героя у дуже суворі умови, де панує архаїчне поняття права: «І хоч би за що займалася сварка - за межу чи за курку, - вона починалася з того, що дужчий живосилом привласнював спірне добро. Якщо суперникові вдавалося знову повернути його або війт мирив обох, усе було добре; коли ж із тим не щастило, загарбане залишалось за дужчим, та й усе. Бо позиватись у них було річчю нечуваною..»[15, 29]. Автор навмисне «згущує фарби», адже чим агресивніше середовище тим більше можливостей росту для героя та реалізації його особистості.

Тарас постійно завдячував своїй матері, яка з вихованням прищепила йому ці найкращі людські якості: «... später, wenn du zeigen wirst, wie du selbst bist, dann werden sie dich danach behandeln: schlecht oder gut, wie du selbst es verdienst! Und darum beschwöre ich dich: tue keinem Böses, sei gut und gerecht, und alle werden gut

zu dir sein und dich lieben! - so schluchzte, so mahnte seine Mutter, und wie jung er auch war, die Worte gruben sich tief in Hirn und Herz. Nicht vergeblich hatte sie, ihr Kind zu retten, das einzige Gut und Glück ihres Lebens aufs Spiel gesetzt: das Kind der Liebe»[25,16].

Відчуття справедливості - це одна із чеснот, яка може закоренитися лише у кришталеві чистій, не спотвореній дійсності, душі. Француз творить чесну і бездоганну натуру. Тарас чесний у всьому і до кінця. Тому Француз завершує життєпис головного героя метафоричним описом сімейної ідилії: «Wenn er abends heimkam, das müde Haupt auf seines Lieben Weibes Schulter lehnte und sein Bübchen auf seinem Knie reiten ließ, dann wusste er sich nichts Schöneres, als den Blick in seine Kinderzeit zurückzulenken und wieder einmal mit den Augen der Seele zu verfolgen, wie das Glück seines Lebens emporgekeimt war»[25,40].

Герой Францоza живе у світі беззаперечних істин, побудованих на стійких уявленнях про добро і зло, а сімейне щастя є запорукою його моральної чистоти. Він завжди покладає надію на єдиного Бога: «Jesus! Habt erbarmen».

Будучи гідним отримати звання сільського судді Тарас отримує настанови старого і німецького попередника: « Sie werden dich wählen, du wirst die Wahl annehmen. So will ich dir nur noch das eine sagen: glaube nicht, dass es unter uns Menschen anders zugeht als droben im Walde unter den Tieren. Der Starke will immer den Schwächeren essen, der Böse den Guten...

Halte fest an unseren Rechten, wahre sie gegen den Drängen, dulde nicht, dass uns freien Männern ein Joch auf den Nacken gelegt wird... Dein Wort wirst du halten!»[25,48-49]. Щоб надати більшої переконливості словам старого судді, автор роману використав порівняння і крилатий вислів для характеристики людей взагалі. Місце фразеологізму тут є дуже влучним, щоб передати Тарасу обов'язок майбутнього голови села.

У творі часто зустрічаємо стилістичну фігуру повтору, особливо ехо-повтору, функція якого полягає в художньому вираженні мовлення. Тавтологія фразеологізму « Ich vertraue auf Gott und Kaiser!»[25,54] у монологі Тараса сприяє вираженню твердості поглядів; «Recht muss immer Recht bleiben!»[25,60] -

незмінності його намірів: «Er trat vor die Versammlung. - Recht muss immer Recht bleiben! - rief er den Männern zu. - Ich vertraue auf Gott und den Herrn Kaiser!»[25,60].

Класифікуючи фразеологізми, ми звертали увагу на семантичну класифікацію за швейцарським лінгвістом Шарлем Баллі, яка пізніше була далі розвинена і ґрунтовніше опрацьована академіком В.В. Виноградовим. Згідно цієї класифікації фразеологізми, за ступенем переосмислення значення, поділялися на три групи:

1). Фразеологічні зрощення : j-m ins Wort fallen - перебити кого-небудь в розмові, j-m etw. ans Herz liegen - вразити кого-небудь чим-небудь до глибини душі, auf viele Lügen kommen - піти на страшний обман, sich(Dat.) etw. auf den Hals hetzen - себе чимось обтяжити, взвалити нішу на власні плечі, keine Fliege kränken - не образити нікого, навіть мухи, etw. wie Schuppen von den Augen fallen - прозріти, все зрозуміти .

2). Фразеологічні єдності: als hätte mich der Blitz getroffen - мене ніби громом вдарило, lang und bang auf die Lippen treten - несміливо промовити, j-n vor die Tür setzen - звільняти кого-небудь, виганяти, etw. auf Spiel setzen - ризикувати чимось, in den Wind reden - марнословити, den Spieß, umdrehen - змінити тактику, stolz auf j-n sein - пишатися ким-небудь, auf die Brust mit entsetzlicher Wucht fallen - знемагати від труднощів.

3). Фразеологічні сполучення: um die Hilfe schreien - кликати на допомогу, starr vor Staunen sein - зацікавити від подиву, Abschied nehmen von (Dat.) - прощатися з ким-небудь, sich vor Entsetzen sträuben (Haar) - наїжачитися від жаху, zu Ende gehen - завершуватися, die Augen nicht trauen - не вірити очам, j-n zur Ruhe weisen - закликати кого-небудь до спокою, zur Hilfe kommen - прийти на допомогу, um den Verstand kommen - з'їхати з глузду, etw. zu Herzen nehmen - брати до серця, die Hoffnung machen - обнадіювати, Zeit und Geld totschiagen - марнувати гроші і час, sich die Augen nach j-m gucken - витріщатися на кого-небудь, den Mund halten - тримати язик за зубами, Gott sei Dank! - дякувати Богу, im stillen - потай .

У творі наявні і компаративні фразеологізми, до яких Кар Еміль Француз вдається, характеризуючи зовнішність та внутрішній стан персонажів wie ein Blitz, wie ein Lauffeuer, geduldig wie die Lämmer, wie ein Evangelium, wie der Hekla, wie ein Kreisel.

У романі «За правду» (за лексико-семантичною класифікацією) переважають вербальні фразеологізми: etw. aufs Spiel setzen, ohne ins klare gekommen zu sein, ein Joch auf den Nacken legen, Verwahrung gegen(Akk.) einlegen, die Nase hoch tragen, Abschied nehmen von(Dat.), ich heische nicht Rache, sondern mein Recht, in die Augen fallen, die Ohren nicht trauen, Zeit und Geld totschiagen. на другому місці - адвербіальні : im Handumdrehen fertig, im stillen, Stunde für Stunde, Tag um Tag, mit dem Rücken, weit und breit, zähneknirschend, in vollem Ornat, auf Schritt und Trit, in tausend Freuden leben können. На третьому місці - вигуків: Geh mit Gott! , Im Namen des barmherzigen Gottes!, Gottlob!, Der Teufel hole euch beide!, Hilf Himmel! Dummkopf!, ein Kruzifix!. І субстантивні: Der alte Querkopf, der dumme Pöbel, .

Серед поширених стилістичних засобів роману варто виділи епітети, що відіграють надзвичайну роль у описі природи та жителів села з їх притаманними рисами характеру і поведінки.

Варто зазначити, що фразеологізми як засіб художнього зображення посідають у романі «За правду» вагоме місце. Карл Еміль Француз майстерно використовує їх у поєднанні з різними виражально-зображальними засобами для досягнення певного стилістичного ефекту.

2.2 Лексичні особливості роману Карла Еміля Францова «Ein Kampf ums Recht»

2.2.1 Регіональна лексика.

Автор роману послуговується регіональною лексикою, максимально наближеною до народного стилю спілкування. Француз зображує життя гуцулів і русинів, які проживають у сільській місцевості. Саме тому в тексті з'являються діалектні, так би мовити, народні слова, які контрастують із бюрократичною

мовою чиновників, урядовців, суддів. Так, зокрема, герой - сільський староста Taras Barabola («Тарас Бараболя») походить із гуцульського середовища, і його мовлення містить народні елементи. Це створює відчуття аутентичності, «земного» середовища, протиставленого офіційному стилю пихатого дворянства чи упередженої, а в багатьох випадках несправедливої судової влади.

2.2.2 Юридична і бюрократична лексика

З огляду на те, що сюжет роману обертається навколо боротьби за право й справедливість, значна кількість лексики походить із правової, судової, адміністративної сфери: наприклад, слова типу Recht, Kampf, Gericht, Verwaltung, Amt, Aktion, Beschwerde тощо. Вже сам заголовок „Ein Kampf ums Recht” («Боротьба за право») вказує на юридичну тематику.

Ця лексика підкреслює, що герой веде не просто особисту справу, а звертається до закону, до інституцій, до системи, відстоюючи права односельчан. Розчарування велике, адже система виявляється несправедливою. У тексті зустрічаємо таку лексику: Inquisitionscausa, Protokol, Paragraphenreiterei, Appellationsgericht, Exekution, Distrikt.

2.2.3. Контраст між мовою пригноблених і владних структур

Вчитуючись у роман, відчувається лексичне наповнення мови селян, які зазнають утисків, і мови панів, чиновників, адміністрації. Наприклад, пан-поміщик чи адміністративний працівник говорить більш «офіційною», формальною мовою, тоді як селянин - простішою, емоційною. Так, Тарас Бараболя та його односельчани розмовляють простими, іноді обірваними чи граматично скороченими реченнями, які, власне, відтворюють усну традицію мовлення, зумовлену недостатньою освітою. Цей лексичний контраст допомагає підкреслити соціальну й національну нерівність.

2.2.4. Символічно-образна лексика (пейзаж, природа, метафори)

Француз використовує багаті природні описові фрази, часто із метафоричним навантаженням, щоб передати атмосферу Східної Галичини, Карпат, сільського життя. Описуючи шлях у напрямку Карпат, автор підсилює ідею рідного краю,

перелічує міста, річки, букові ліси тощо «Wer von Stanislau ... dem schilfigen Ufern des Pruth und den Buchenwäldern der Bukowina entgegen ...».

2.2.5. Ідеологічно-оцінна лексика

У романі зустрічаються слова й вирази, які несуть моральну та ідеологічну оцінку: наприклад, «Unrecht», «Gerechtigkeit», «Bürde», «Unterdrückung», «Widerstand» тощо. Цей тип лексики підкреслює авторську позицію. Автор роману сам на своїй власній шкірі відчув несправедливість тогочасного суспільства, боровся за правду. Так само і його герой не відстоює свої права, а прва громади, говорячи, не за власну образу, а «wegen des misshandelten Rechts seines Dorfs». Вживаючи таку лексику, Француз засуджує несправедливість.

2.2.6. Лексика національної/етнічної тематики

Оскільки дію роману розгорнуто у складному національному контексті (галицькі українці, поляки-поміщики, австрійська адміністрація), присутня лексика, яка стосується національних/етнічних відмінностей, культури, звичаїв, класових конфліктів. Так, на сторінках роману постійно Француз вживає слово Huzul / Huzulen, яке тоді було майже невідоме німецькомовному читачеві і таким чином вводить його у вживання в літературі. До цього списку слід додати ще й такі слова: Kuren, Bajda, Starosta, Bruderschaft та ін. Такі слова створюють пласт культурного і соціального значення тексту.

Особливим пластом лексики роману є слова з мови їдиш, які відтворюють автентичність мультиетнічної Галичини і характеризують єврейське населення, яке відігравало в цьому регіоні особливу роль. Описуючи єврейські стереотипи, їхні звичаї і традиції, Француз використовує таку лексику: Schlemiel або Schlimasel (невдаха, незграбна особа), mauscheln (нечітко, тихо говорити), Rebbe (звертання до равина чи духовного наставника), Koscher (кошерний), Mischpoke (сім'я, в негативному тоні), Chuzpe (наглисть, зухвалість).

2.3 Стилiстичні особливості роману Карла Емiля Францова “Ein Kampf ums Recht”

2.3.1 Реалістичний стиль і документальність

Роман відзначається детальним і об'єктивним описом життя, звичаїв і традицій населення Карпат. Для письменника було дуже важливо відтворити автентичну картину політичної і соціальної реальності того часу. Працюючи юристом і журналістом, автор роману вплітає в текст точні, майже документальні описи етнографічних деталей, відтворює навіть деякі нюанси життя австрійських і галицьких євреїв, їх побуту, законів, соціальних умов. Француз описує, як головний герой - єврейський адвокат Йозеф Бернгард - стикається з бюрократичною судовою системою, показуючи детальні процедури, формулювання, реакції чиновників. «Він зібрав усі документи, як того вимагав закон, але кожен урядовець дивився на нього так, ніби він просив милостиню, а не справедливості.»

2.3.2. Соціально-психологічний аналіз

Француз досліджує внутрішні переживання героя, його моральну боротьбу між покорою та прагненням до справедливості. Так, Йозеф Бернгард не лише бореться в суді, а й у собі - сумнівається, чи варто взагалі протистояти системі, що його принижує. «Йому здавалося, що в кожному слові судді чується зневага не лише до нього, а до всього його народу.»

2.3.3. Публіцистичність і моральність

У романі чітко простежується авторська позиція. Стиль оповіді сприяє гострій критиці суспільства, засудженню несправедливості в юстиції, судочинстві та закликає до поваги людської гідності. Автор прямо звертається до читача через роздуми героя: «Право - не дар, не милість сильних. Це здобуток, за який треба боротися кожному, хто хоче залишитися людиною.»

2.3.4. Контраст як стилістичний прийом

Карл Еміль Француз чітко протиставляє світ простих, бідних, чесних людей зі світом можновладців, корумпованих і байдужих до злиденної долі селян. Читаючи роман, мене не могла не зворушити сцена, коли Бернгард стоїть у темній, задушливій приймальні суду, в той час як вельможі проходять повз

нього, не звертаючи на нього уваги, ніби його не існує. «Той, хто мав гроші, проходив без черги; той, хто мав правду, чекав до вечора.»

2.3.5. Мова персонажів - народна й канцелярська

Француз передає мовлення різних соціальних верств - від селянських діалектів до канцелярських фраз. Селяни говорять просто і щиро: «Та ж ми не злодії, паночку, ми тільки правди шукаємо!», а судовий чиновник відповідає їм холодно і офіційно: «Справа буде розглянута у встановленому законом порядку».

2.3.6. Іронія і сарказм

Карл Еміль Француз використовує іронію, щоб підкреслити абсурдність системи. Коли його герой чує, що “закон один для всіх”, він з гіркою усмішкою відповідає: «Так, але для одних він - щит, а для інших - кайдани.»

2.3.7. Символіка боротьби

Француза “Боротьба за право” - це не лише суто юридична, а й глибоко духовна історія. Це боротьба його героїв за свободу, справедливість, честь і гідність. Коли герой твору після довготривалої боротьби врешті решт не отримує очікуваної справедливості, його “поразка” стає моральною перемогою, оскільки «він залишив залу суду з порожніми руками, але з чистим серцем.»

2.3.8. Чіткість композиції і лаконічність викладу

Мова твору ясна, точна і здебільшого без прикрас, без надмірної емоційності та складних метафор. Автор побудував розповідь немовби моральну притчу про людяність і справедливість. Тут немає другорядних сюжетних ліній - все підпорядковано головній ідеї: боротьба людини проти бездушного, антигуманного закону.

2.3.9. Автобіографічні риси твору

Карл Еміль Француз сам був юристом, походив із галицької єврейської громади, Тому й не дивно, що сюжет і герої мають автобіографічні ознаки. Так, Йозеф Бернгард, один із героїв роману, наділений автобіографічними фактами

із життя самого Францоza. Він, освічений єврей, стикається з дискримінацією в імперському суспільстві, несправедливістю та самодурством чиновників.

ВИСНОВКИ

Відомий австрійський письменник, літературознавець і перекладач Карл Еміль Француз народився і провів свої дитячі роки у Чорткові. У цьому місті у 2017 році за кошти, надані урядом Німеччини, йому було встановлено пам'ятник. Француз любив свій народ, критикував суспільний лад монархії Габсбургів і царської Росії, протестував проти національного гноблення народів у цих імперіях. Він глибоко співчував своєму народові та іншим народам східної Європи, намагався допомогти їм вийти на шлях вільного демократичного розвитку. Порятунком на цьому шляху він вважав поширення освіти і культури серед простих людей. Письменник був свідком гострих соціальних та політичних проблем Буковини та Галичини і зобразив реалії того часу у своїх творах "З Напів-Азії", "З Дону до Дунаю", "За правду", "Німий" та інших.

Герої творів письменника - це бунтівні постаті, які шукають правди, справедливості та сенсу буття. Яскравим прикладом є образ Тараса Бараболі, головного героя роману "Ein Kampf ums Recht", у якому Француз подає правдиву картину життя західноукраїнських селян першої половини XIX ст. та їх боротьбу проти кріпосницького гніту й суспільної несправедливості. Автор використав багатий матеріал українського народного епосу, героями якого були відважні борці за свободу свого народу. В романі змальовано гноблення селян польськими панами, їх жорстокість та беззахисність селян перед законом.

Неабиякий науковий інтерес викликає художня мова Францоza, насичена великою кількістю лексичних одиниць з переносним значенням. Роман "Ein Kampf ums Recht" багатий на різні види тропів; метафори, метонімії, епітети та гіперболи, які виконують зображальну та естетичну функції, з їх допомогою автор передає широку гаму думок, почуттів, життєвих поглядів і переконань головних героїв. У творі часто зустрічаються як загальномовні (rede nie in den

Wind [21], ins Wort fallen [76], das Wort ans Herz legen [88], Laufpassß geben [107], die Hände in Unschuld waschen [242], das einzige Gut und Glück ihres Lebens aufs Spiel setzen [16]), так і індивідуальні метафори(aus Leibeskraft um Hilfe schreien [19], j-n wie mit unsichtbaren Ketten hinziehen [19], seit die Welt steht [53], in vollem Ornat und mit dem Sanktissimum [57], das Unbill des Wetters [71], » aber nun löste sich endlich die Qual des endlosen Harrens von meinem Herzen" [118], keinen Schuss Pulver wert sein [145]), стилістичні можливості яких стають особливо виразними в поєднання з іншими тропами. Для опису природи, місцевості, побуту, рис характеру персонажів автор звертається до різновиду метафори; персоніфікації („die Worte gruben sich ihm tief in Hirn und Herz " [16], „sein Herz fuhr fort zu hämmern" [19], „doch diese Arbeit besorgte schon der Schnaps" [23], „die Ernte war gekommen, das Erntefest"(28], „die Worte der Geliebten klagen dem armen Taras schon im Ohre"[29), алегорії(„wie das Glück seines Lebens emporgekeimt war" [40], „... nahm diese Unbill des Wetters ein Ende" [71], „Wen Lüge und Unrecht siegen" [83], "aber nun löste sich endlich die Qual des endlosen Harrens von meinem Herzen" [118]), синестезії(„mildere Stimmen" [14], scharfer und lauernder Blick" [50], „umflorter Stimme" [67]). Близьким до метафори є й інший троп- метонімія, який постає в творі різноманітністю своїх типів(«Jeder Hof hatte, je nach seiner Größe, zur Feste Maria Geburt ein Fohlen, ein Kalb oder eine Gans zu liefern» [41]). Тропи метонімічного типу досить тісно пов'язані з прямою семантикою слова, тому їхні виражальні стилістичні властивості не такі розповсюджені як ті, які дає метафора, проте, за допомогою метонімії Карл Еміль Француз творить експресивні пластичні образи.

В арсеналі виражальних засобів особливе місце посідає гіпербола - перифраз, що використовується в романі для яскравішої передачі душевного стану персонажів «Hoch aufgerichtet stand Taras da, totenfahl war sei Antlitz, die Augen, wie erloschen»[54], «[...] Simeon, geh zum Pfarrer und bitte ihn, mit dem Allerheiligsten zur Versammlung zu kommen»[57]). Француз для опису природи, краєвиду, думок, почуттів героїв, для оцінки їхніх дій і вчинків дуже часто

звертається до епітетів («Wozu, musste er sich fragen, dieser gefährliche Brauch unter leidenschaftlichen, leicht erregbaren Menschen?»)[33].

Важлива роль в системі засобів художнього зображення належить порівнянням, які надають мові роману образності, мальовничості, полегшують сприйняття тексту і посилюють його емоційне і експресивне вираження („Da schossen wir und der vorderste unter den Knechten, der rote Hritzko, tat einen Sprung, drehte sich wie ein Kreisel in der Luft und fiel aufs Antlitz"[53], „Seid klug wie die Schlange!"[89].

Ще одними важливим засобом художнього зображення є фразеологізми, основною функцією яких є вираження експресивності, напр.. «...oder du kannst zum Teufel gehen»[9], «ins Auge fallen»[13], soweit die Füße tragen wollen»[19], «Wie man sich betet, so schläft man»[130], «Durch Schaden wird man klug»[130], «wie breit und tief, ... stiel und geräuschlos»[85], «ohne Falsch und Makel»[87], «der Starke will immer den Schwächeren fressen, der Böse den Guten; es kommt nur darauf an, ob er es kann!»[48], «der gemeinsame Acker ist das Heiligtum jeder slawischen Gemeinde»[53].

У романі «Ein Kampf ums Recht» переважають **фразеологічні сполучення**: um die Hilfe schreien, starr vor Staunen sein, Abschied nehmen von(Dat.), sich vor Entsetzen sträuben Haar), на другому місці - **фразеологічні єдності** (als hätte mich der Blitz getroffen, lang und bang auf die Lippen treten, j-n vor die Tür setzen), фразеологічні зрощення(j-m ins Wort fallen, j-m etw. ans Herz).

За структурно- стилістичною характеристикою у творі переважають **форми- двійники**(«auf Schritt und Tritt»[10], «weit und breit»[17], « gegen j-n ehrlich für und für bleiben»[26], «Schimpf und Schande»[28], за ними йдуть **ідіоми** i-m über den Kopf wachsen»[24], «j-n vor die Tür setzen»[26], **прислів'я**(«Geteiltes Leid halbes Leid ist»[9], «Gewalt mit Gewalt vergelten»[59], «Wie man sich betet, so schläft man»[130] і **крилаті вислови**(«Vor Gott sind wir alle gleich»[120], „die Hände in Unschuld waschen"[242]. Француз використовує їх, щоб передати характер гуцулів, їх міжособистісні стосунки.

Що торкається **лексичних особливостей роману**, то тут слід виділити **регіональну** лексику, максимально наближену до народного стилю спілкування. У тексті простежуємо діалектні, народні слова, простих русинів і гуцулів, а також канцелярську мову чиновників, урядовців, суддів. Мова сільського старости Тараса Бараболі створює відчуття автентичності гуцульського середовища, оскільки він та його односельчани розмовляють простими, іноді обірваними реченнями, що й підтверджує неосвіченість простого люду.

Значна кількість лексики походить із **юридичної**, правової, судової, адміністративної сфери. Вже сам заголовок „Ein Kampf ums Recht” сигналізує про юридичну проблематику, а відповідно і лексику, напр, слова Recht, Kampf, Gericht, Verwaltung, Amt, Aktion, Beschwerde, Inquisitionscausa, Protokol, Paragraphenreiterei, Appellationsgericht, Exekution, Distrikt.

У романі зустрічаються слова й вирази, які несуть **моральну** оцінку: наприклад, «Unrecht», «Gerechtigkeit», «Bürde», «Unterdrückung», «Widerstand» тощо. Цей тип лексики підкреслює авторську позицію. Автор роману сам на своїй власній шкірі відчув несправедливість тогочасного суспільства. Так само і його герой відстоює не лише свої права, а права громади. Тарас говорить, що виступає не за власну образу, а «wegen des misshandelten Rechts seines Dorfs».

Оскільки дія роману розгортається з-поміж галицьких українців, поляків-поміщиків, австрійської адміністрації, то тут обґрунтовано присутня **лексика національних-етнічних відмінностей, культури, звичаїв, класових конфліктів**. Так, на сторінках роману постійно Француз вживає слово Huzul / Huzulen, яке тоді було майже невідоме німецькомовному читачеві і таким чином вводить його у літературний вжиток. Слова Kuren, Bajda, Starosta, Bruderschaft та ін. відображають етнічний колорит тексту. Слова з мови їдиш відтворюють автентичність мультиетнічної Галичини. Описуючи єврейські стереотипи, їхні звичаї і традиції, Француз використовує таку лексику: Schlemiel або Schlimasel

(невдаха, незграбна особа), *mauscheln* (нечітко, тихо говорити), *Rebbe* (звертання до равина чи духовного наставника), *Koscher* (кошерний), *Mischpoke* (сім'я, в негативному тоні), *Chuzpe* (наглисть, зухвалість).

Аналізуючи **стилістичні особливості роману**, то зауважуємо домінування діалогічного мовлення персонажів, яке передає думки, наміри, сумніви, погляди, розчарування персонажів. За комунікативною функцією - *речення розповідні і спонукальні, рідше питальні*. Особливій експресивності та емоційності подій сприяє знак оклику в кінці речень. Своєрідну синтаксичну конструкцію становить внутрішній монолог головних героїв, який відтворює заглиблення персонажа у власний внутрішній світ.

Роман відзначається **реалістичним стилем і документальністю**, детальним описом життя, звичаїв і традицій населення Карпат, відтворенням автентичної картини політичної і соціальної реальності того часу. Працюючи юристом і журналістом, автор роману вплітає в текст точні, майже документальні описи етнографічних деталей, відтворює навіть деякі нюанси життя австрійських і галицьких євреїв, їх побуту, законів, соціальних умов. Француз описує, як головний герой - єврейський адвокат Йозеф Бернгард - стикається з бюрократичною судовою системою, показуючи детальні процедури, формулювання, реакції чиновників. «Він зібрав усі документи, як того вимагав закон, але кожен урядовець дивився на нього так, ніби він просив милостиню, а не справедливості.» Автор роману досліджує внутрішні переживання героя, його **йогопсихологічний стан**, моральну боротьбу між покорою та прагненням до справедливості. Так, Йозеф Бернгард не лише бореться в суді, а й у собі, він сумнівається, чи варто взагалі протистояти системі, яка принижує людську гідність. «Йому здавалося, що в кожному слові судді чується зневага не лише до нього, а до всього його народу.»

У романі чітко простежується **публіцистичність, моральність і авторська позиція**. Стиль оповіді сприяє гострій критиці суспільства, засудженню несправедливості в юстиції, судочинстві та закликає до поваги людської

гідності. Автор прямо звертається до читача через роздуми героя: «Право - не дар, не милість сильних. Це здобуток, за який треба боротися кожному, хто хоче залишитися людиною.» Автор протиставляє світ простих, бідних, чесних людей зі світом можновладців, корумпованих і байдужих до злиденної долі селян. Читаючи роман, мене не могла не зворушити сцена, коли Бернгард стоїть у темній, задушливій приймальні суду, в той час як вельможі проходять повз нього, не звертаючи на нього уваги, ніби його не існує. «Той, хто мав гроші, проходив без черги; той, хто мав правду, чекав до вечора.»

Мова персонажів - народна й канцелярська. Француз передає мовлення різних соціальних верств. Селяни говорять просто і щиро: «Та ж ми не злодії, паночку, ми тільки правди шукаємо!», а судовий чиновник відповідає їм холодно і офіційно: «Справа буде розглянута у встановленому законом порядку». Автор використовує **іронію і сарказм**, щоб підкреслити абсурдність системи. Коли його герой чує, що “закон один для всіх”, він з гіркою усмішкою відповідає: «Так, але для одних він - щит, а для інших - кайдани.»

Твір Францоza “Боротьба за право” - це не лише суто юридична, а й глибоко духовна історія, це **символіка боротьби** його героїв за свободу, справедливість, честь і гідність. Коли герой твору після довготривалої боротьби врешті решт не отримує очікуваної справедливості, його “поразка” стає моральною перемогою, оскільки «він залишив залу суду з порожніми руками, але з чистим серцем.» Автор побудував розповідь з **чіткою композицією і лаконічним викладом**, яка сприймається як моральна притча про людяність і справедливість. Тут все підпорядковано головній ідеї боротьби людини проти несправедливого закону.

Оскільки Карл Еміль Француз сам був юристом, походив із галицької єврейської громади, то й не дивно, що сюжет і герої твору мають **автобіографічні риси**. Так, Йозеф Бернгард, один із героїв роману, наділений автобіографічними фактами із життя самого Францоza. Він, освічений єврей, стикається з дискримінацією в імперському суспільстві, несправедливістю та самодурством чиновників

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бахтин М.М. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. - Львів: Либідь, 1996. - С.263 - 276.
2. Гінка Б. І. Лексикологія німецької мовою. -Лекції та семінари: Навчальний посібник. -Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2010. - 3-є видання - 416с.
3. Головин Б. Ювілей Карла Еміля Францоza пройде цікаво і змістовно //Тернопіль вечірній. -№5. - 1998.
- 4.Зимомря М. І. Карл Еміль Француз у контексті українсько-німецько-єврейських культурних взаємодій на зламі ХІХ ст. // Єврейська історія та культура в країнах Центральної та Східної Європи. Збірник наукових праць. - К.: Просвіта, 1998. - С. 52-55.
- 5.Зимомря М. І. Француз К.Е. «За правду»: Роман, повість, оповідання. Пер. з нім. / Передм. Д. Наливайка. - Ужгород: Карпати, 1982. - С. 474- 479.
6. Лопушанський Я.М. Українсько-німецько-австрійські літературні взаємини першої половини ХХ ст. Слово і час. 2000. С. 74-78.
7. Нагірний М. Ідея української незалежності в інтерпретації Карла Еміля Францоza // Тернопілля 95: Регіон. Річник. - Тернопіль, 1995.-С. 397-400.
8. Наливайко Д. Карл Еміль Француз і його роман " За правду" // Карл Еміль Француз. За правду. Переклад Л. Горлача і Б. Савченка- Київ: Просвіта, 1972. - 351с.

9. Наливайко Д. Українська тема в творчості К.Е.Францоza // Француз К.Е. За правду: Роман, повість, оповідання. Пер. з нім. / Прим. М. Зимомрі. - Ужгород: Карпати, 1982. - С. 5-20.
10. Притолук С. А. Автореферат до дисертації на тему «Романи Карла Еміля Францоza в контексті європейського роману виховання до кінця 19-го століття». - Тернопіль: ТНПУ, 2004. - 17 с.
11. Притолук С. А. Карл Еміль Француз. "Блазень": запізнiла версія роману виховання чи антироман виховання? // Наукові записки. Серія: Літературознавство. — Тернопіль: ТНПУ, 2000. — Вип. VII — С. 192- 199.
12. Притолук С. А. Рецептiвна стратегія та наративна система в романі К.Е. Францоza "За правду" // Наукові записки. Серія: Літературознавство. — Тернопіль: ТНПУ, 2002. — Вип. XI — С. 171-187.
13. Пономарьов О. Д. Стилiстика сучасної української мови. - Л.: Либiдь, 1993.- 247 с.
- 14.Ткаченко А.О. Лексико-фразеологічна сфера художньої мови. Тропи /Мистецтво слова: Вступ до літературознавства. - К.: ВП «Київський університет», 2003.- С. 240-268.
15. Франко І. Метод і задача історії літератури // Іван Франко. Вибрані твори: У 3-х т. - Т. 3: Літературознавство, публіцистика / Ред. колегія: В. Скотний та ін.; упор. О. Баган. - Дрогобич: Коло, 2004. - С. 53-59.
16. Француз К. Е. За правду. Переклад Л. Горлача і Б. Савченка. - К. Київський університет, 1972. - 351с.
17. Böhm H. Karl Emil Franzos. Der Dichter Galiziens. Zum 150. Geburtstag. - Berlin und Weimar: Aufbau-Verlag, 1998.
18. Drews J. Karl Emil Franzos, in Podolien geboren, reiste nach Zerbst.: Süddeutsche Zeitung.- München: Hueber Verlag, 2000.- № 19-20. -18 S.
19. Engel E. Karl Emil Franzos. In: Hamburger Fremdenblatt. - Köln: Kiepenheuer-Verlag, 1904. - № 9.- S. 2.

20. Ernst S. Karl Emil Franzos und sein «Kampf ums Recht»/ Blätter für Volksbibliotheken, N. 11 und 12. - 1908. - S. 205.
21. Franzos K. E. Aus Halb-Asien. - Stuttgart und Berlin: J. B. Metzler Verlag, 1914. -Band II.- S. 281. Franzos K. E. Die schöne Rachel.- Berlin: Concordia, 1872.- S.10-12.
22. Franzos K. E. Das Christusbild. Eine Geschichte aus Podolien. Westermanns Illustrierte Deutsche Monatshefte - Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1870.- No9.- S. 627-639.
23. Franzos K. E. Der kleine Martin. Erzählung - Berlin: Concordia, 1896.- 267 S.
24. Franzos K. E. Mein Erstlingswerk: Die Juden von Barnow/ Hrsg. vom Verbands der Vereine für jüdische Geschichte und Literatur in Deutschland.-Berlin: Poppelauer, 1908- 11.- S.178
25. Franzos K. E. Ein Kampf ums Recht. - Leipzig: Paul List Verlag, 1953 . 447 S.
26. Franzos K. E. Galizische Erzählungen. - Berlin-Weimar: Aufbau-Verlag, 1980. - 270 S.
27. Franzos K. E. Graf Beust und die Gymnasiasten.- Berlin-Weimar: Aufbau-Verlag, 1872.- 161S.
28. Franzos K. E. Jugendlieder.- Leipzig: Paul List Verlag, 1958.- S. 68.
29. Franzos K. E. Lateinische Mädchen. Neue Kulturbilder aus Halb-Asien. - Berlin: Concordia Deutsche Verlagsanstalt, 1897.- II. Band. - S. 12.
30. Franzos K. E. Die Juden von Barnow. Novellen. 1. Aufl. Stuttgart und Leipzig: Eduard Hallberger, 1877.- 347 S.
178.
- 31 Franzos K. E. Rudolf von Jhering// Deutsche Dichtung. - Stuttgart und Leipzig: Eduard Hallberger, 1892. - N°13. - S.80.
32. Franzos K. E. Tagebuchblätter.- Leipzig: Paul List Verlag, 1958.- S. 6
33. Geiger J. Karl Emil Franzos.- München: Hueber, 1995.- S. 178.

34. Gelber N. M. Geschichte der Juden in der Bukowina. Hrsg. v. Hugo 35Gold. - Tel-Aviv: Olamenu, 1962.- 2 Bde.
35. Hermand J. Franzos Karl Emil. Der Pojaz: eine Geschichte aus dem Osten. — Frankfurt am Main: Athenäum, 1988. - S. 357 - 373.
36. Hettche W. Zwei Autographen von Karl Emil Franzos. - Berlin: Institut für Deutsche Literatur, 2004. - S. 38-41.
37. Hubach S. Galizische Träume. Die jüdischen Erzählungen des Karl Emil Franzos.- Stuttgart: Hans - Dieter - Heinz akademischer Verlag, 1986.- S. 216.
38. Ignasiak D. Karl Emil Franzos und Joseph Roth als galizische Schriftsteller. Bemerkungen zur Problematik der literarischen Land-schaft. In: Galizien - Eine literarische Heimat. Poznan: Adam-Mickiewicz-Universitäts-Verlag, 1987.-S. 65-75.
39. IN. 55.747 der HWSLB: Jugendlieder von Karl Emil Franzos Czernowitz-Odessa-Wien.- Wien: Paul Zsolnay Verlag, 1863-1867 - 160S.
40. I.N. 55.756 der HWSLB: Kopierbuch seiner Briefe vom 30. 9. 1890 bis 3. 11. 1891, S. 75-80. Brief von Franzos an einen unbekannten Freund.- Wien : Paul Zsolnay Verlag, 25. 10. 1890.
41. I.N. 55.760 der HWSLB: Kopierbuch seiner Briefe vom 5. 2. 1895 bis 26. 8. 1896.- Wien : Paul Zsolnay Verlag, 1989.- S. 90-99.
42. I.N. 64.312 der HWSLB: Brief von Staufe-Simiginowicz an Franzos, datiert: Kronstadt, 30. 8.1869.
43. I.N. 113.510 der HWSLB: Brief von Karl Emil Franzos an Julie Franzos, datiert: Graz, 27. 2. 1870
44. I.N. 113.580 der HWSLB: Tagebuchblätter, S. 5. Datiert: Czernowitz, 3. 9. 186.
45. I.N. 121. 682 der HWSLB: Brief von Gustav Adolf Nadler an Franzos, datiert: Linz, 10. 1.1870.
46. I.N. 169.889 der HWSLB: Brief von Franzos an Konstant Ritter von Wurzbach, datiert: 18. 6. 1866.

47. I.N. 187.452 der HWSLB: Die 7. Ekloge des Vergilius Maro. Von Karl Emil Franzos als Schüler der 8. Klasse des Czernowitzer Gymnasiums 1867 in den dorischen Dialekt übersetzt. Abgedruckt im Prospekt des Czernowitzer Gymnasiums.
48. Kaszyhski S. H. Der jüdische Anteil an der Literatur in und über Galizien.- Poznan: Wydawnictwo Naukowe Verlag, 1995. - S. 48.
49. Klemperer V. Karl Emil Franzos. Ein Essai/ Die Gegenwart - Berlin : Aufbau-Verlag, 1996.- Nr. 43, 44.- S. 264-267 u. 282-284.
50. Knobloch H. Der beleuchtende Franzos// Das Lächeln der Zeitung. - Halle: Mitteldeutscher Verlag, 1975.- S. 140-142.
51. Lange T., Schonert J., Varga P. Literatur und Kultur in Grenzräumen - Berlin: Aufbau-Verlag, 2002. - 159 S.
52. Lindemann K. Karl Emil Franzos: Die zweifache Wurzel// Jüdischer Almanach 1995 des Leo Baeck Instituts. Frankfurt a.Main: Jüdischer Verlag, 1995.
53. Magris C. Der habsburgische Mythos in der modernen österreichischen Literatur/Claudio Magris. - Wien : Paul Zsolnay Verlag, 2000. - 414 S.
54. Mauthner F. Vom Don zur Donau// Die Gegenwart .-Berlin: Aufbau-Verlag, 1878.- N°6. S. 8-11
55. Pazi M. Der Gefühlspluralismus im Werk Karl Emil Franzos// Galizien - Eine literarische Heimat.- Poznan: Adam-Mickiewicz-Universitäts-Verlag 1987.- S. 77-113.
56. Reimann P. Karl Emil Franzos// Von Herder bis Kisch. -Berlin: Dietz Verlag, 1961.- S. 40-52.
57. Riesel E. Stilistik der deutschen Sprache.- M.: Hochschule, 1963. -488S.
58. Rudolf von Jhering. Der Kampf ums Recht.- Wien: Paul Zsolnay Verlag, 1913. - 18 Aufl.- S. 65.
59. Sendler H. Karl Emil Franzos: Ein Kämpfer ums Recht// Neue Juristische Wochenschrift. - Berlin: Dietz Verlag, 1987. -N°23. - S.136.

60. Strelka J. P. Karl Emil Franzos, Erzählungen aus Galizien und der Bukowina. - Berlin: Nicolaische Verlagsbuchhandlung, 1993. 208S.
61. Zymomrja M. K. E. Franzos und sein Aufsatz über Taras Schevtschenko // Mykola Zymomrja. Deutschland und Ukraine: durch die Abrisse zur Wechselseitigkeit von Kulturen. - Furth / Bayem: Flacius Verlag, 1999. - S. 36 - 43.

Summary

Karl Emil Franzos was a renowned Austrian writer, literary critic, and translator, born and raised in Chortkiv. In 2017, a monument was erected in his honor in the city, funded by the German government. Franzos had a critical stance towards the social order of the Habsburg monarchy and Tsarist Russia, actively opposing the national oppression of peoples within both empires. He sympathized with his own people and other Eastern European nations, considering their path to free democratic development to lie in the spread of education and culture among ordinary people.

In his works, Franzos paid particular attention to the social and political issues of Bukovina and Galicia. His novels *"From Semi-Asia," "From the Don to the Danube," "For Truth," "The Mute,"* and others reveal the realities of life in those times. His characters, struggling for the rights of the poor and oppressed, symbolize the fight for freedom, justice, and dignity. A striking example of this is the image of Taras Barabola from his novel *"Ein Kampf ums Recht"* (1882), where Franzos portrays the struggle of Western Ukrainian peasants against serfdom and national oppression.

A particular feature of Franzos's writing is the use of figurative language, rich with lexical units conveying metaphorical meanings. The novel *"Ein Kampf ums Recht"* is abundant in various tropes, such as metaphors, metonymies, epithets, and hyperboles, which serve an illustrative and aesthetic function. These devices allow the author to convey the complexity of his characters' thoughts, feelings, and beliefs. Common metaphors (e.g., "rede nie in den Wind," "ins Wort fallen") are combined with unique individual metaphors that add color to the text (e.g., "aus Leibeskraft um Hilfe schreien," "j-n wie mit unsichtbaren Ketten hinziehen").

The novel also incorporates a rich array of idiomatic expressions, which contribute to the emotional intensity of the language used by the characters and underline the social and political realities of the time. Some examples include: "ins Auge fallen," "wie man sich betet, so schläft man," "Durch Schaden wird man klug." The structure of these expressions reflects social distinctions, particularly the difference in speech

between peasants and officials, helping to create an authentic image of different social strata.

The lexical characteristics of the novel are defined by its rich regional vocabulary, reflecting a folk style of communication. Dialect words from the Hutsuls and Rusyns, as well as the official language of the bureaucrats, emphasize the contrasts between the lives of poor peasants and the ruling classes. The use of legal terminology further accentuates the social and legal issues, with words like "Recht," "Kampf," "Gericht," and "Verwaltung" forming the backbone of the narrative.

The novel also reflects the ethnic and cultural characteristics of Galicia, with words from various national minorities (Jews, Poles, Rusyns) adding a vibrant ethnographic layer to the text. Terms from Yiddish, such as "Schlemiel" (a fool) or "Koscher" (kosher), add authenticity to the depiction of Jewish communities in the region.

Through his realistic style and documentary attention to detail, Franzos creates a true-to-life portrayal of the lives of Galician Ukrainians, Poles, Jews, and Austrian bureaucrats. Describing his characters' lives, the author presents accurate ethnographic details, especially concerning local customs, daily life, and the judicial system of the time. He delves deeply into the inner world of his main character, Josef Bernhard, a lawyer who fights for justice not only in court but also in his own personal beliefs.

Franzos uses his characters to voice a clear moral position, condemning social injustice and political corruption. Through the internal monologue and dialogues of the characters, particularly through the protagonist's constant reflections on justice and the law, Franzos raises profound moral questions. One such moment is the protagonist's reflection: "Law is not a gift or a mercy of the powerful. It is a conquest that every person must fight for if they want to remain human."

The novel is, therefore, a symbolic battle for truth and dignity. Its heroes, though they suffer legal defeats, ultimately achieve moral victory. Despite his legal loss, Taras Barabola remains with a clean heart. Franzos's work can thus be viewed not only as a

story about the fight for rights but as a deep spiritual parable about the struggle for humanity and moral integrity.

In this way, Franzos has created not only a social and political work but also a complex literary construction that helps us understand not only the life of that era but also the inner world of his characters. Their fight for justice and dignity carries universal significance, as they oppose not only a political regime but also stand for the human right to a better, more just life.

Zusammenfassung

Karl Emil Franzos war ein bekannter österreichischer Schriftsteller, Literaturwissenschaftler und Übersetzer, der in Chortkiv geboren wurde und dort seine Kindheit verbrachte. 2017 wurde in dieser Stadt ein Denkmal zu seinen Ehren mit finanzieller Unterstützung der deutschen Regierung errichtet. Franzos kritisierte den sozialen Aufbau der Habsburger Monarchie und des Zarenreichs und trat gegen die nationale Unterdrückung der Völker beider Imperien ein. Er zeigte Mitgefühl für sein eigenes Volk und die anderen Völker Osteuropas und hielt deren Weg zu einer freien demokratischen Entwicklung für möglich, wenn Bildung und Kultur unter den einfachen Leuten verbreitet würden.

In seinen Werken widmete Franzos besondere Aufmerksamkeit den sozialen und politischen Problemen von Bukowina und Galizien. In seinen Romanen „*Aus Halb-Asien*“, „*Vom Don bis zur Donau*“, „*Für die Wahrheit*“, „*Der Stumme*“ und anderen werden die Lebensrealitäten dieser Zeit offenbart. Seine Helden, die für die Rechte der Armen und Unterdrückten kämpfen, sind Symbole des Kampfes für Freiheit, Gerechtigkeit und Würde. Ein besonders markantes Beispiel ist die Figur des Taras Barabola im Roman „*Ein Kampf ums Recht*“ (1882), in dem Franzos den Kampf der westukrainischen Bauern gegen die Leibeigenschaft und nationale Unterdrückung darstellt.

Ein besonderes Merkmal von Franzos' Werk ist die künstlerische Sprache, die reich an metaphorischen Ausdrücken ist. Der Roman „*Ein Kampf ums Recht*“ enthält eine Vielzahl von Tropen, darunter Metaphern, Metonymien, Epitheta und Hyperbeln, die eine bildliche und ästhetische Funktion erfüllen. Sie ermöglichen es dem Autor, die Gedanken, Gefühle und Überzeugungen der Hauptfiguren vielschichtig zu vermitteln. Neben allgemeinsprachlichen Metaphern (z. B. „rede nie in den Wind“, „ins Wort fallen“) finden sich auch individuelle Metaphern, die dem Werk einen besonderen Charakter verleihen (z. B. „aus Leibeskraft um Hilfe schreien“, „j-n wie mit unsichtbaren Ketten hinziehen“).

Ein wichtiger Bestandteil des Romans ist auch die Verwendung von Phraseologismen, die die emotionale Dichte der Sprache der Charaktere widerspiegeln und die sozialen Realitäten der damaligen Zeit unterstreichen. Beispiele solcher Phrasen sind: „ins Auge fallen“, „wie man sich betet, so schläft man“, „Durch Schaden wird man klug“. Die Struktur dieser Redewendungen reflektiert auch die sozialen Unterschiede, insbesondere die Sprache der Bauern und der Beamten, was hilft, ein authentisches Bild der verschiedenen Bevölkerungsschichten zu schaffen.

Die lexikalischen Besonderheiten des Romans werden durch die reiche regionale Lexik geprägt, die den volkstümlichen Kommunikationsstil widerspiegelt. Dialektwörter der Huzulen und Rusyns sowie die Bürokratiesprache der Beamten heben die Kontraste zwischen dem Leben der armen Bauern und den herrschenden Klassen hervor. Eine wichtige Rolle spielt auch die juristische Lexik, die auf soziale und rechtliche Fragen hinweist, wie zum Beispiel „Recht“, „Kampf“, „Gericht“, „Verwaltung“.

Der Roman ist zudem reich an Wörtern, die die ethnischen und kulturellen Besonderheiten Galiziens widerspiegeln: Es finden sich Begriffe der nationalen Minderheiten (Juden, Polen, Rusynen), die den ethnographischen Hintergrund des Textes lebendig machen. Die Verwendung von Yiddish-Begriffen wie „Schlemiel“ (Pechvogel) oder „Koscher“ (koscher) verleiht der Darstellung der jüdischen Gemeinschaft Authentizität.

Durch seinen realistischen Stil und die dokumentarische Genauigkeit in der Darstellung schafft Franzos ein realistisches Bild vom Leben der galizischen Ukrainer, Polen, Juden und österreichischen Beamten. Der Autor beschreibt genau die ethnographischen Details, insbesondere in Bezug auf lokale Bräuche, Lebensweisen und das Rechtssystem jener Zeit. Die innere Welt des Hauptcharakters, des Anwalts Josef Bernhard, wird detailliert dargestellt, wobei dieser nicht nur vor Gericht für Gerechtigkeit kämpft, sondern auch in seinen eigenen Überzeugungen.

Franzos gibt durch seine Figuren eine klare moralische Haltung wieder und seine starke moralische Haltung gegen Ungerechtigkeit. Der Roman ist nicht nur eine Kritik an der politischen und rechtlichen Korruption, sondern auch eine Erkundung der spirituellen und moralischen Dimensionen des menschlichen Lebens, symbolisiert durch den Kampf um Wahrheit und Gerechtigkeit. Letztlich wird die Niederlage des Protagonisten im rechtlichen Sinne zu einem moralischen Sieg, der die zentrale Botschaft des Romans unterstreicht: Der Kampf für Würde und Menschenrechte ist von entscheidender Bedeutung. Die zugrunde liegende Botschaft der Geschichte ist klar: „Kein gutes Werk bleibt unbemerkt“, da der moralische Sieg des Charakters stärker ist als jeder rechtliche Triumph.